

ปีฉวน : สังคีตลักษณะและบทเพลง Pi Chanai: Musical Form and Repertoire

ภัทระ คมขำ¹

บทคัดย่อ

ปีฉวน เป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ในพระราชพิธีมาตั้งแต่อดีต บรรเลงคู่กับกลองชนะเสมอ อันเป็นที่มาของชื่อเรียกที่ว่า ปีฉวนกลองชนะ ลักษณะทางกายภาพแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนบนมีรูสำหรับเสียบลิ้นปีฉวนบนเจาะรูบังคับเสียง 7 รู และ 1 รูนี้วัก อีกส่วนมีลักษณะบานออกเป็นลำโพง เมื่อสวมประกอบเข้าด้วยกันมีความยาวประมาณ 23 เซนติเมตร ทำมาจากแก่นไม้เนื้อแข็งหรืองาช้าง ลิ้นปีฉวนทำจากใบตาลสวมเข้ากับกำพวดผูกด้วยเชือกควั่นใช้กำบังลมแบบปีฉวนแต่ขนาดเล็กลงมา ปีฉวนมีเสียงสูงจำดังกังวานสำหรับใช้ในที่กว้างและบรรเลงคู่กับกลองชนะจำนวนมาก ระดับเสียงของปีฉวนเป็นอิสระไม่เทียบเข้ากับเครื่องดนตรีไทยชนิดใด ไม่พบการรวมวงในวงดนตรีไทย การสืบทอดความรู้ของเป่าปีฉวนพบในงานเครื่องสูงและกลองชนะ ปัจจุบันถูกแบ่งการเป่าเป็นสองสำเนียงได้แก่ ครูทอง เย็นเกล้า และ ครูสมบัติ บทเพลงสำหรับปีฉวนเรียกว่า เพลงร้อยดอก หรือเพลงโศกกลอยลม มีท่วงทำนองสั้น ๆ ใช้การเป่าเสียงยาวประกอบกับกลวิธีพิเศษ มีการกลับต้นตามระเบียบวิธีการบรรเลงดนตรีไทย วรรณคดีเพื่อลงจบได้อย่างชัดเจนในช่วงท้ายเพื่อกลับต้นหรือส่งให้ผู้เป่าปีอีกคนที่เป่าคู่กันรับช่วงเป่าได้สะดวกยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: ปีฉวน สังคีตลักษณะ บทเพลง

¹ อาจารย์ประจำภาควิชาดุริยางคศิลป์ (ไทย) คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Abstract

Pi Chanai is a musical instrument has been used as part of a Royal Ceremony accompanied by a drum called *Klong Chana* how it became the name of ensemble: *Pi Chanai - Klong Chana*. *Pi Chanai* is made in 2 parts, the upper part where the reed is inserted on the top; the four small pieces of palm leaf tied to a small metal tube fit in a small round of coconut shell, along the body has 7 finger holes on the front and another one for the thumb, another part uses as bell, when 2 parts join it is 23 cm in length. It is made of the wood or ivory. *Pi Chanai* produces the loud sound suitable for the outdoor performance accompanied by the large number of *Klong Chana*. The key of *Pi Chanai* is free therefore, it isn't accompanied other pitched instrument or join any Thai classical ensemble. The music has been passed through a generation to generation. There are two styles of *Pi Chanai*, which master musicians Kru Tong Yenklao and Kru Sombut. The music of *Pi Chanai* has been known as *Pleng Roy Dok* or *Pleng Sok Loy Lom*, where the musician plays a long tone with various unique techniques. *Pleng Roy Dok* has 4 parts with short melodies. The musical structure is similar to the tradition form of Thai music. The song has as an ending phrase as a sign for repetitions or as a cue for another player to join in the music.

Keywords: Pi Chanai, Musical Form, Repertoire

ปีฉลุยในปัจจุบัน จัดอยู่ในหมวดเครื่องดนตรีประเภทสำหรับพระราชพิธีอวมงคลจัดอยู่ในสังกัดกองพระราชพิธี และเครื่องประโคมส่วนหนึ่งถูกส่งกักอยู่ในกองศิลปกรรม สำนักพระราชวัง จึงดูเหมือนว่าจะอยู่ไกลตัวออกไปจากบุคคลสามัญชนทั่วไป แม้กระทั่งนักดนตรีไทยผู้ที่สนใจในดนตรีก็ยังคงเป็นการยากที่จะเข้าศึกษาในเรื่องของกระบวนการวิธีการปฏิบัติ รวมถึงลักษณะเฉพาะทางสังคีตลักษณะและบทเพลงที่ใช้ เนื่องจากปีฉลุยตั้งแต่อดีตถูกกำหนดให้ใช้เฉพาะในราชสำนักเพื่อจัดประโคมพระราชพิธีพระศพพระราชพิธีอวมงคล และพิธีศพสามัญชนชั้นสูงที่ทำคุณประโยชน์ต่อประเทศชาติจนได้รับพระราชทานชั้นยศในระดับต่างๆ จึงทำให้ระบบการสืบทอดการบรรเลงปีฉลุยถูกจำกัดอยู่เพียงเจ้าพนักงานประโคมเพียงเท่านั้นซึ่งก็มีจำนวนน้อยมากในปัจจุบัน ผู้เขียนเคยปฏิบัติงานในตำแหน่งเจ้าพนักงานพระราชพิธี เจ้าหน้าทำงานในพระองค์ ฝ่ายพิธีการ สำนักพระราชวังได้มีโอกาสเข้าสัมผัสกับงานกองงานเครื่องสูงอยู่เป็นประจำ โดยนายเดชน สัมภวคูปต์ ผู้ดำรงตำแหน่งหัวหน้างานเครื่องสูงครั้งนั้นเป็นผู้สอนกระบวนการและวิธีการเป่าปีฉลุย พร้อมมอบปีฉลุยให้กับผู้เขียน ๑ เล่าโดยแนะนำให้รู้จักกับนายเจตนา ปฐมรัตน์ ซึ่งเป็นผู้เป่าปีฉลุยประจำอยู่ในขณะนั้นและอธิบายเรื่องการสืบทอดและเรื่องเครื่องประโคมต่างๆ ด้วย



ปีฉลุยของผู้เขียนที่ได้รับจากนายเดชน สัมภวคูปต์ อดีตหัวหน้างานเครื่องสูง

เหตุด้วยความจำเพาะของปีฉลุยผู้เขียนจึงเขียนบทความเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการสืบทอดเรียบเรียงและรวบรวมข้อมูลเท่าที่ผู้เขียนได้รับประสบการณ์และจากการสัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติงานพระราชพิธีโดยตรง

สารานุกรมศัพท์ดนตรีไทย ภาคคีตะ-ดุริยางค์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๕ กล่าวถึงเรื่องปีฉลุยเอาไว้ว่า

ปีฉลุยนี้ เข้าใจว่าไทยได้แบบอย่างมาจากเครื่องดนตรีอินเดีย เรียกว่า *Shahnai*, *Surnai*, *Sanai* หรือ *Senai* เป็นเครื่องเป่าทำด้วยไม้ ขนาดยาวประมาณ ๓๐ เซนติเมตร มีรู ๗ รูเป่าจากบนลงล่าง ในไตรภูมิพระร่วงมีกล่าวถึง “ปีฉลุยแก้ว” ว่า เป่าปีฉลุยแก้ว เล่าหนึ่งชื่อว่า นันทฉลุย แสดงว่าคนไทยคงจะรู้จักและนำมาใช้ตั้งแต่สมัยสุโขทัย แต่ก่อนคงจะนิยมเป่าชนิดนี้กันมาก จึงปรากฏนามบรรดาศักดิ์อยู่ในพระอัยการตำแหน่งพลเรือน ครั้งกรุงศรีอยุธยา ตำแหน่งพนักงานปีพาทย์ว่า “ขุนฉลุยไพเราะห์” ซึ่งคงหมายถึงว่า เป็นผู้เป่าปีชนิดนั้นได้ไพเราะ ในโคลงนิราศทริภุญชัย ซึ่งสันนิษฐานว่าแต่งในสมัยอยุธยา หรือก่อนหน้านั้นขึ้นไป เรียกเครื่องเป่าชนิดนี้ว่า “สละไนย” ดังปรากฏในโคลงบทหนึ่งว่า

| | |
|--------------------|-----------------|
| “นักรุ่นแคนคู่ค้อง | สละไฉน |
| ไพโอรุสสลายสับไส | ดอกสร้อย |
| บางตูปางบทไป | แพงรำ รักเอย |
| เสลยเยอยลหน้าซ้อย | ชอบด้วยโดยระบำ” |

ปีไฉนที่ไทยนำเอามาใช้ แต่เดิมจะใช้ในการอันใดบ้างไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด แต่ในหนังสือเรื่องพระอภัยมณี กล่าวถึงปีไฉนว่า ใช้ในการประโคมคู่กับแต่สังข์เวลาพระมหากษัตริย์เสด็จออก เช่น ตอนทำวสุริโยไทย เจ้าเมืองการเวก เสด็จออกรับทูต พระอภัยมณีว่า

“ประโคมทั้งสังข์แตรออกแซ่ซ้อง
ทำคู่กลองแขกเสนาะเพราะสำเนียง
ปีไฉนได้ทำนองกลองชนะ
เสียงเปิงปะเปิงครึมกระหึ่มเสียง
อำมาตย์หมอบนอบน้อมอยู่พร้อมเพรียง
บังคมเคียงคอยสดับรับโองการ”

ต่อมา ปีไฉนคงนำไปใช้ในกระบวนแห่ คู่กับปี่ชวาซึ่งจำปีใช้เป่านำกลองชนะ ในกระบวนพยุหยาตรา (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๕: ๙๕-๙๖)

จากการสืบค้นเรื่องปีไฉนในปัจจุบันผู้เขียนพบว่ามีผู้กล่าวถึงเรื่องปีไฉนในอดีตอันเป็นฐานสำคัญไว้หลายประการดังนี้

ในหนังสือเพลงดนตรีและนาฏศิลป์ จากสารานุกรมสังคีต สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ จดหมายฉบับวันที่ ๑๑ มีนาคม ๑๔๘๑ ความที่เกี่ยวข้องกับปีไฉนว่า

กราบทูล สมเด็จพระยาดำรงฯ ทราบฝ่าพระบาท

เป็นพระเดชพระคุณที่ทรงพระเมตตาบอกรูปกลอง “โนบัต” ได้ให้ทราบเกล้า ทางมลายูนั่นให้หวั่นใจว่าจะเจียรตีฝรั่งเข้าไปเสียบ้าง ดังจะเล่าเรื่องถวาย เมื่อไปเที่ยวหา ได้พบแขกมาเป่าปี่ขอทาน ปีนั้นก็เป็นปี่ชวาเรานี่เอง ผิดกันแต่กะบังลมซึ่งสวมอยู่ที่ปี่กับลิ้นต่อกัน ของเราเป็นรูปกลมตุจจาน แต่ของเขาเป็นรูปปลายแหลมงอน เมื่อเป่าปี่แล้วกะบังปิดปากงอนขึ้นไปตุจคนมีหนวดโจ้งงอน งามกว่ากะบังลมของเรามาก เพลงที่เป่านั้นเป็นเพลงโหยหวน ไม่มีจังหวะ ท่วงที่เป็นเพลงปีไฉนในวงกลองชนะของเรา ฉะนั้น อยากรู้ว่าปีนั้นเรียกชื่อเป็นภาษาชาวว่ากระไร ถ้ามหา เขาบอกว่าชื่อ “ตรมเป็ด” ลิ้นดีกันเท่านั้น

คราวนี้จะทราบถึงคำว่า “ไฉน” ได้ทราบมาทางทูลกระหม่อมชายว่าเป็น คำฮินดู หมายถึงปีทุกอย่าง ไม่จำกัดเป็นแต่ปีชนิดเล็กเช่นที่เป่าเข้ากั๊กกล่องชนะ เช่นที่เราเข้าใจกัน เหตุที่ได้ทรงทราบมานั้น เป็นด้วยมีตาแขกคนหนึ่ง แก่เป็นกวี หมกมุ่นอยู่ในกระบวนบทร้อง แล้วก็พาให้แกเอาใจใส่ในทางร้องและเครื่องปีพาทย์ด้วย เทียวได้สืบสาววิธีร้องและเล่นปีพาทย์ของชาติต่างๆ ที่สุดก็อยากรู้ทางช้างไทย จึงมีผู้เลือกใส่แกไปถวายทูลกระหม่อมชาย เพื่อแกจะได้เห็นเครื่องปีพาทย์อย่างไทยตามที่ทรงมีอยู่ และฟังพระอธิบายด้วย

ในการสนทนาวิสาสะแก่กันนั้น ทูลกระหม่อมชายจึงได้ทรงทราบจากคำที่แกทูลว่า “ไฉน” เป็นคำฮินดู หมายถึงปีทุกอย่าง ที่จริงควรจะรู้ เพราะชื่อหัวหน้าปีพาทย์เวอร์หลวงก็ชื่อว่า “หมื่นไฉนไพเราะ” ซึ่งไม่มีปีไฉนอยู่ในวงปีพาทย์เวอร์เลย

อีกประการหนึ่ง ยอดพระเจดีย์ก็มีส่วนที่เรียกว่า “ปล้องไฉน” ปีไฉนไม่ได้ทำเป็นปล้อง ทำแต่ปีใหญ่คือปี ปีพาทย์ ยอดพระเจดีย์ก็หมายถึงปีใหญ่นั้นเอง

พูดถึงละครก็นึกขึ้นมาได้อีกอย่าง พระรามเกียรติ์เขาเป็นลูกหลวงพิชญ์เสนี (ศิระชะล้น) เชื่อได้ว่าเขามีความรู้หลัก เขาว่ากล่องชนะซึ่งตีปึง เปิง คุรมุ เป็นชั้นสูงนั้น เป็นเพลงช้า ส่วนตีชนิดที่เรียกว่า “สามไม้หนี่สี่ไม้ไล” (คือ บุปุบุ คุรบคุรบคุรบคุรบ) ซึ่งใช้ตีในยศขุนนางนั้น เขาว่าเป็นเพลงเร็ว แต่ก่อนตีไปด้วยกันกับเพลงช้า เป็นหมายให้เดินช้าเดินเร็ว ที่สามไม้หนี่ก็ตีด้วยสองหน้าเป็น “ปีะ ปึง ปะ คุรบคุรบคุรบคุรบ” ต่อเมื่อแยกไปเป็นยศขุนนางซึ่งก็เกียดเอาสองหน้าไปก็ใช้กล่องเลวใบหนึ่งตีบุปุบุแทน จะจริงหรือไม่จริงก็ฟังเข้าที่มาก เกล้ากระหม่อมจึงฉวยเอาไปจัดให้ปีพาทย์ตีคอนเสิร์ตดับพรหมมาศเช่นเขาวานัน เป็นเพลงช้าเพลงเร็วติดกัน (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, ๒๕๕๒: ๒๑๕-๒๑๗)

พระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เรื่องเหตุใดข้าพเจ้าจึงชอบดนตรีไทย เฉลิมพระเกียรติและรวมพระราชนิพนธ์ ความเกี่ยวข้องกับปีไฉนและกล่องชนะว่า

...อีกอย่างหนึ่งที่พอจะกล่าวในที่นี้ได้คือ “เปิงพรวด” หมายถึงพวกที่แต่งกายสีแดง ในงานพระราชทานเพลิงศพ ตีกล่องซึ่งมีตีอยู่ ๒ จังหวะ จังหวะหนึ่งใช้ตีในงานพระศพเจ้านายหรือบุคคลชั้นสูงมากๆ อีกจังหวะหนึ่งเรียกกันว่า “สามไม้หนี่ สี่ไม้ไล” นั้น ใช้ตีในงานศพคนที่สำคัญรองๆ ลงมา (ในงานที่เสด็จพระราชดำเนินพระราชทานเพลิงศพ) สิ่งที่ข้าพเจ้านับ “เปิงพรวด” ว่าเป็นดนตรีไทยนั้นเพราะว่า มีคนหนึ่งเป่าปี เพลงที่ใช้เป่าจนบัดนี้ ข้าพเจ้ายังไม่ทราบว่า เป็นเพลงเฉพาะหรือเพียงเป่าให้เกิดเป็นเสียงโหยหวนเยือกเย็น แต่คงเป็นเพราะอย่างแรกมากกว่า เพราะเห็นเป่าก็ครั้งๆ ก็เหมือนกันหมด”

(สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, ๒๕๒๑: ๕๑)

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่าปีไฉนนั้นได้ขึ้นอยู่กับชาวไทยมาช้านานมาก ตั้งแต่อดีตจากบันทึกข้อมูลต่างๆ แสดงให้เห็นว่าปีไฉนมีการสืบทอดมาหลายช่วงอายุคน โดยผู้ที่มีหน้าที่หลักในงานพระราชพิธีจะเป็นผู้เป่าปีเรียกว่า “จ่าปี” และผู้นำในการตีกล่องชนะเรียกว่า “จ่ากล่อง” ยังคงเรียกมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้

มิได้เปลี่ยนแปลง อีกประการที่สังเกตพบว่าเป็นไฉนกับกลองชนะจะถูกใช้คู่กันเสมอเมื่อจะต้องบรรเลงปีไฉน กลองชนะก็ต้องตีบรรเลงไปคู่กันจึงเรียกวาดังกล่าวว่าเป็นไฉนกลองชนะ อีกทั้งเสียงของกลองชนะที่ตีพร้อมกันดัง "พรวด" จึงเป็นเหตุให้บางครั้งพนักงานพระราชพิธีเรียกกองชนะว่ากลองพรวดอีกชื่อหนึ่งเช่นกัน

ลักษณะทางกายภาพ

สารานุกรมศัพท์ดนตรีไทย ภาคคีตะ-ดุริยางค์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๕ กล่าวอธิบายถึงเรื่องลักษณะของปีไฉนเอาไว้ว่า

ปีชนิดหนึ่ง ลักษณะเป็นปี ๒ ท่อน ถอดออกจากกันได้ ท่อนบนเรียวยาว ปลายผายออกเล็กน้อยเรียกว่า “เลาปี” ท่อนล่างปลายบานเรียกว่า “ลำโพง” เมื่อนำมาสวมกันเข้าจะมีรูปร่างเรียวยาวปลายบานคล้ายดอกลำโพง ทำด้วยไม้หรืองา ยาวประมาณ ๑๙ เซนติเมตร ตอนบนที่ใส่นิ้วลักษณะเป็นรูเล็กประมาณ ๑ เซนติเมตรและตอนล่างรูกว้าง ท่อนลำโพงนั้นคว้นลูกแก้วตรงกลาง ๑ เปลาะ ลำโพงกว้างประมาณ ๗-๘ เซนติเมตร เลาปีเจาะรูนิ้วเรียงกันตามความยาว ๗ รู และมีรูนิ้วค้ำข้างหลัง ๑ รู ในระดับระหว่างรูที่ ๑ กับรูที่ ๒ ข้างหน้า เหนือรูที่ ๑ กลึงไม้คว้นเป็นลูกแก้ว ๑ เปลาะ ลีนปีไฉนทำด้วยใบตาลซ้อน ๔ ชั้น ตัดกลมผูกติดกับกำพวด ตอนที่สอดใส่ในเลาปีเคียนด้วยเส้นด้าย แต่เหนือเส้นด้ายที่เคียนนั้นมี “กะบังลม” ลักษณะเป็นแผ่นกลมบางทำด้วยโลหะหรือกะลาสำหรับรองริมปาก เพื่อเวลาเป่าจะได้ไม่เมื่อยปาก (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๕: ๙๕-๙๖)

ลักษณะทางกายภาพของปีไฉนในปัจจุบัน จากข้อมูลผู้เขียนพบว่าแบ่งเป็น ๒ ส่วนแล้วสวมประกอบเข้าด้วยกัน มีรูสำหรับเสียบลีนปีด้านบนส่วนอีกด้านบนนั้นบานออกเป็นลักษณะลำโพง

ท่อนแรกเป็นเลาเรียวยาวด้านบนเล็กไปหาใหญ่ ด้านเล็กไว้เสียบลีนปี ส่วนอีกด้านไว้ประกอบเข้ากับตัวลำโพงปีส่วนที่สอง ลักษณะเดียวกันกับปีฆา มีความยาวประมาณ ๑๗ เซนติเมตร เจาะรูสำหรับปิดเปิดนิ้วบังคับเสียงในระบบ ๗ รู และ ๑ รูนิ้วค้ำให้เกิดเสียงสูงต่ำตามที่ต้องการ ลักษณะเช่นนี้เป็นลักษณะเดียวกันกับเครื่องเป่าไทยประเภทขลุ่ยชนิดต่างในเครื่องดนตรีไทย



ลักษณะทางกายภาพของปีไฉนส่วนที่ ๑

ส่วนที่ ๒ เป็นลักษณะลำโพงยาวประมาณ ๗ เซนติเมตร ขนาดเส้นรอบวงของลำโพงประมาณ ๗ เซนติเมตร



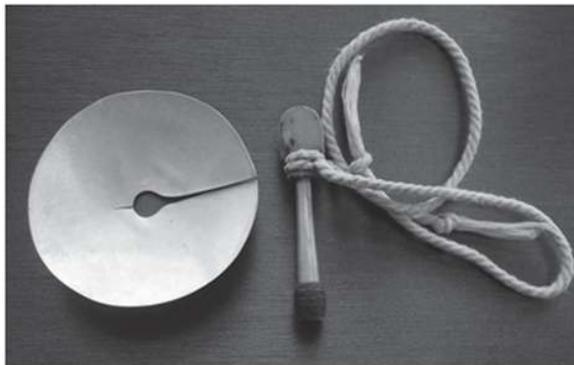
ลักษณะทางกายภาพของปีไฉนส่วน ๒



ลักษณะทางกายภาพของปีไฉนที่ประกอบเข้าด้วยกันทั้ง ๒ ส่วน

เมื่อนำส่วนที่ ๑ และส่วนที่ ๒ มาสวมประกอบเข้าด้วยกันทั้งสองท่อนพร้อมที่จะใช้เป่า มีขนาดความยาวประมาณ ๒๓ เซนติเมตร

ผู้เขียนพบว่าปีไฉนมักทำด้วยไม้จริงส่วนของแกนไม้เนื้อแข็งเพื่อคุณภาพเสียงที่ตั้งกังวาน เช่น ไม้ชิงชัน ไม้พะยูน ไม้กระพี้เขาควาย หรือางช้าง



ลักษณะทางกายภาพของลิ้นปีไฉน

ในส่วนของลิ้นปีไฉนนั้นทำจากใบตาลนำมาพับสี่ส่วนแล้วตัดให้ได้ขนาดสวมเข้ากับกำพวดผูกด้วยเชือกควั่นตามลักษณะการตัดลิ้นปีของปีในและปีชวา มีการใช้กะบังลมแบบปีชวาแต่ขนาดเล็กลงมา โดยส่วนมากผู้ที่เป่าปีมักจะต้องรู้จักวิธีที่สร้างขึ้นด้วยตนเองเพราะจะต้องลองเสียงไปด้วยขณะที่ตัดลิ้นปีจึงจะได้คุณภาพของเสียงตามที่ต้องการ

ระบบเสียงของปีไฉน

ปีไฉน มีลักษณะการใช้นิ้วเรียงตามลำดับเหมือนกันกับปีชวา หรือขลุ่ยของไทยเช่นกันเมื่อไล่เปิดนิ้วขึ้นเสียงก็จะไล่ขึ้น และปิดนิ้วลงจะเกิดเสียงโน้ตเรียงลงกันตามลำดับ

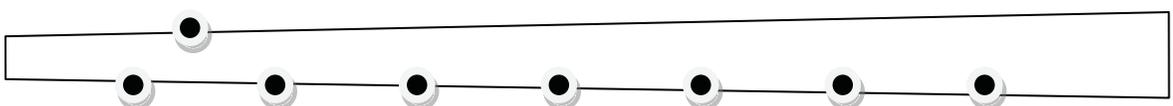
ทางเสียง ของปีไฉนผู้เขียนพบว่าเสียงของปีไฉนมีลักษณะเสียงสูงจ้าเสียงดังกังวานเนื่องจากใช้ในที่กว้างเมื่อบรรเลงประโคม อีกทั้งกลองชนะก็มีจำนวนมากเวลาประโคมปีไฉนจึงต้องมีเสียงดังให้พอดีกับเหตุดังกล่าว ระบบนิ้วเสียงของปีไฉนเมื่อปิดนิ้วบังคับเสียงและรูนิ้วค้ำทั้งหมด เสียงจะสูงกว่าระดับเสียงเพียงออบนประมาณ ๑ เสียงเมื่อเป่าขลุ่ยเพียงออบนในนิ้วเดียวกันแต่ไม่เข้ากันแบบสนิทกลมกลืนเนื่องจากปีไฉนมีลักษณะการบรรเลงอิสระไม่เทียบเข้ากับเครื่องดนตรีไทยชนิดใด และไม่ปรากฏพบการรวมวงในวงดนตรีไทยแต่อย่างใด

ผู้เขียนกำหนดให้แทนสัญลักษณ์โน้ตต่างๆ ดังนี้

| | | | | |
|---------------|---------------------|-----|-----------|---|
| ทางเพียงอล่าง | ให้แทนด้วยโน้ตเสียง | ซอล | สัญลักษณ์ | ซ |
| ทางใน | ให้แทนด้วยโน้ตเสียง | ลา | สัญลักษณ์ | ล |
| ทางกลาง | ให้แทนด้วยโน้ตเสียง | ที | สัญลักษณ์ | ท |
| ทางเพียงออบน | ให้แทนด้วยโน้ตเสียง | โด | สัญลักษณ์ | ด |
| ทางนอก | ให้แทนด้วยโน้ตเสียง | เร | สัญลักษณ์ | ร |
| ทางกลางแหบ | ให้แทนด้วยโน้ตเสียง | มี | สัญลักษณ์ | ม |
| ทางชวา | ให้แทนด้วยโน้ตเสียง | ฟา | สัญลักษณ์ | ฟ |

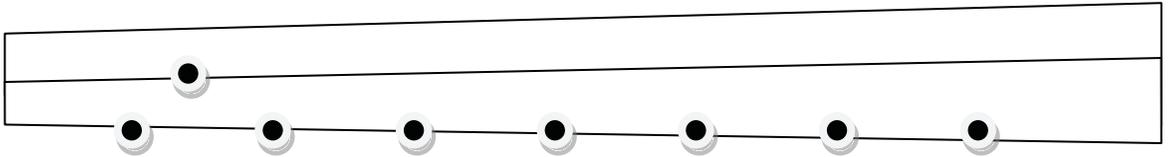
● แทนสัญลักษณ์การปิดนิ้วบังคับเสียง

● แทนสัญลักษณ์การเปิดนิ้วบังคับเสียง



ลักษณะการปิดรูบังคับเสียงและรูนิ้วค้ำของขลุ่ยเพียงออ

การแสดงระดับเสียงของนิ้วขลุ่ยเพียงออเมื่อปิดนิ้วหมดเป็นเสียงโน้ต โด พบว่าตรงกับเสียงทางเพียงออบน



ลักษณะการปิดรูบังคับเสียงและรูนิ้วค้ำของปี่ไฉน

การแสดงระดับเสียงของนิ้วปี่ไฉนเมื่อปิดนิ้วหมดเป็นเสียงโน้ต เร พบว่าตรงกับเสียงทางนอก ซึ่งระดับเสียงนี้จะสูงขึ้นกว่าระดับเสียงทางเพียงออบนอยู่ ๑ เสียง เมื่อเป่าในนิ้วเดียวกันของปี่ไฉนและขลุ่ยเพียงออ

ปัญหาที่พบในระบบเสียงของปี่ไฉนได้แก่ความห่างของช่วงเสียงมีจำกัดไม่มากเหมือนปี่ชวาและขลุ่ยของไทย จึงลำบากในการดำเนินทำนอง ผู้เขียนพบว่าช่วงเสียงที่พบมีเพียงแค่ช่วงเสียงของนิ้วที่เปิดขึ้นและปิดลงเท่านั้น ในกลุ่มเสียงสูงใช้วิธีเปิดนิ้วแล้วบังคับเสียงโน้ตโดยใช้การควบคุมลมให้ได้ระดับเสียงของโน้ตที่ต้องการ

บทเพลงและการสืบทอด

การสืบทอดความรู้ทางด้านการเป่าปี่ไฉนในงานเครื่องสูงและกลองชนะ ผู้เขียนพบว่ามีเปลี่ยนแปลงการถ่ายทอดไปตามยุคสมัย ปัจจุบันมีพนักงานพระราชพิธีเพิ่มมากขึ้นแต่มีผู้ที่สามารถเป่าปี่ไฉนได้จำนวนน้อยซึ่งยังไม่เพียงพอต่องานพระราชพิธี ดังนั้นในอดีตปรากฏพบข้อมูลแสดงให้เห็นถึงชั้นยศที่เป็นขวัญและกำลังใจต่อผู้เป่าปี่เสมอมาจนกระทั่งปัจจุบันก็ยังมีเงินรางวัลพิเศษประจำให้กับพนักงานพระราชพิธีผู้ที่สามารถเป่าปี่ไฉนได้อยู่เสมอมาไม่เปลี่ยนแปลง

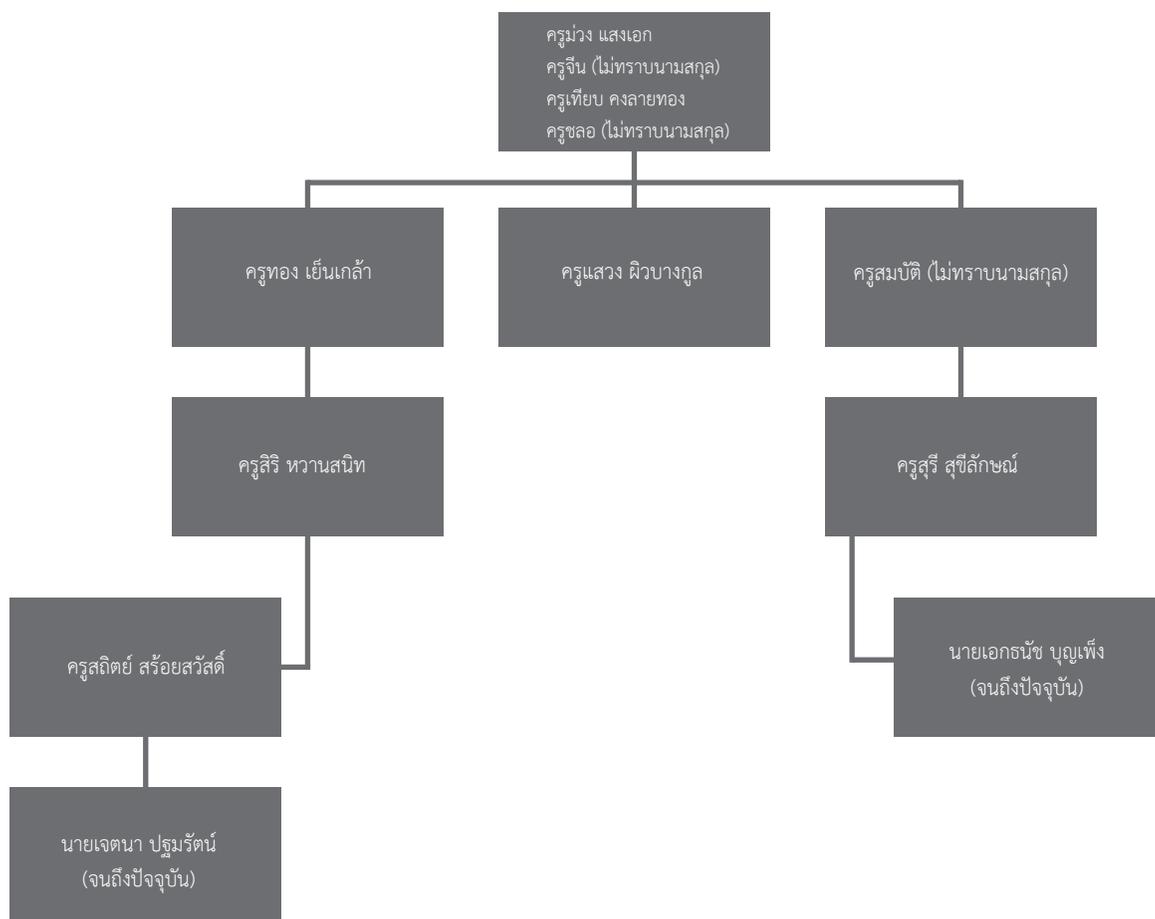
จากการสัมภาษณ์ข้อมูลพนักงานพระราชพิธีตำแหน่งจ่าปี่ในปัจจุบัน นายเจตนา ปฐมรัตน์ ผู้สืบทอดบทเพลงปี่ไฉน และเป็นพนักงานประโคมทำหน้าที่เป่าปี่ในงานพระราชพิธีมาตลอดตั้งแต่เริ่มรับราชการเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๕ จนถึงปัจจุบัน กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของบทเพลงของปี่ไฉนและสาย การสืบทอดการเป่าปี่ไฉนไว้ดังนี้

ในอดีตผู้ใหญ่เค้าไม่ทำข้อมูลเอาไว้เมื่อเข้ามาเป่าปี่ก็ได้หัดเป่าปี่ไฉนกับครูสถิตย์ สร้อยสวัสดิ์ ซึ่งเป็นคนปี่สมัยนั้น และก็มีครูแสวง ผิวบางกุล ครูแสวงท่านเป็นดนตรีไทยด้วย ต่อมาท่านก็ครบวาระออกไปส่วนเราก็ก็นั่งรอมา โบราณเค้าก็บอกให้ร้อยดอกไปเรื่อย ซึ่งปัจจุบันก็กลัวจะสูญเสียเพราะการร้อยไปเรื่อย บางทีก็เลยไม่รู้ว่าเป็นแบบใด และปัจจุบันเลยเป่าไปคนละแบบ ซึ่งข้อมูลที่ผมเป่าก็จะเป็นแบบครูทองนะ ครูท่านอยู่สมัยครูเทียบ คงลายทองนะ ทางเราเรียกว่าเพลงร้อยดอก แต่บางทีเค้าเรียกว่าโคกลอยลม มีอยู่ ๔ ท่อน หรือเรียกเป็นวรรคก็ว่าได้เพราะเป็นทำนองสั้นๆนะเพราะว่านิ้วปี่ไฉนนั้นมีโน้ตไม่มากช่วงเสียงเดียวเท่านั้นแต่กลวิธีก็แล้วแต่จะบังคับลมไปแบบใด

(เจตนา ปฐมรัตน์, สัมภาษณ์, ๒๕ เมษายน ๒๕๕๖)

ผู้เขียนพบข้อมูลจากการสัมภาษณ์ว่าในระบบการถ่ายทอดการเป่าปี่ไฉน ถูกแบ่งการเป่าเป็นสองสำเนียงโดยจะได้แสดงรูปแบบผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอดการเป่าปี่ไฉนการสืบทอดบทเพลงดังนี้

การสืบทอดงานเครื่องเป่าประโคมดนตรีในงานเครื่องสูงและกลองชนะ



ปัจจุบันข้อมูลการสืบทอดบทเพลงในการเป่าปี่ไฉนแบ่งเป็นสองสายตามข้อมูลข้างต้นผู้เขียนยังได้บันทึกข้อมูลโน้ตของบทเพลงร้อยดอกหรือโศกลอยลมทั้ง ๔ ท่อนไว้ดังนี้

บทเพลงร้อยดอกหรือโศกลอยลมทั้ง ๔ ท่อนได้รับจากการสัมภาษณ์ข้อมูลเจ้าพนักงานพระราชพิธี ตำแหน่งจำปีนายเจตนา ปฐมรัตน์ เป็นผู้สืบทอดทางเป่าปี่ไฉนและปฏิบัติหน้าที่อยู่ในปัจจุบันผู้เขียนบันทึกโน้ตในระบบตัวอักษรดังอธิบายไว้ในข้างต้นเรื่องระบบเสียง เนื่องจากเสียงปี่นั้นเป็นเสียงยาวประกอบกับการใช้กลวิธีพิเศษในการเป่าจึงบันทึกโครงสร้างของบทเพลงที่ได้รับการสืบทอดเพื่อความเข้าใจต่อไป



นายเจตนา ปฐมรัตน์ เจ้าพนักงานประโคม

เนื้อเพลงของปีฉนวน

ไอ้พระคุณทูลกระหม่อมแก้ววันนี้แล้วเวลามาถึงพลัน
คุณพ่อไม่ผิดทำไมปีตุลาชมาพาดพัน
หรือพระกีดกันหลงกลคนใจพาล
ก่อนเคยเห็นอยู่หลัด - หลัด มาพลัดพราก
ต้องมาหนีจากลูกหลานไปไม่คืนกลับ
ต่อแต่นี้มีแต่จะลับ
พ่อไม่คืนกลับมาให้ลูกหลานเห็นดังเช่นเคย
(ภัทรระ คมขำ, ๒๕๔๗, ๕๑)

ร้อยดอก (หรือโคลงยล) ๔ ท่อน

ท่อนที่ ๑

| | | | | | | | |
|---------|-----------|---------|-----------|---------|-----------|-----------|-----------|
| - - - - | - - - ร | - - - - | - ด - ร | - - - ฟ | - - - - | (ม พ) - - | (ม พ) - - |
| - - - - | - - - ช | - - - - | (พ ช) - - | - - - - | (พ ช) - - | - - - - | - - - ช |
| - - - - | (พ ช) - - | - - - - | - - - ล | - - - - | - - - - | - - - - | - - - - |

กลับต้น

ท่อนที่ ๒

| | | | | | | | |
|-----------|-----------|-----------|---------|---------|---------|---------|-----------|
| - - - - | - - - ล | - ด - ร | - ด - ล | - - - - | - - - ด | - - - - | - - - ล |
| - - - - | (ด ล) - - | (ด ล) - - | - ด - ช | - - - ฟ | - - - ช | - - - - | (พ ช) - - |
| (พ ช) - - | (พ ช) - - | (พ ช) - - | - - - ล | - - - - | - - - - | - - - - | - - - - |

กลับต้น

ท่อนที่ ๓

| | | | | | | | |
|---------|---------|---------|---------|-----------|-----------|---------|---------|
| - - - - | - - - ล | - ด - ล | - ด - ล | - - - - | - - - ด | - - - - | - - - ล |
| - - - - | - - - ด | - - - ล | - - - - | (ด ล) - - | (ด ล) - - | - ด - - | - - - ร |
| - - - - | - - - ด | - - - ล | - - - - | (ด ล) - - | (ด ล) - - | - ด - - | - - - ร |
| - - - - | - - - ด | - - - ล | - - - - | (ด ล) - - | (ด ล) - - | - ด - - | - - - ช |
| - - - - | - ฟ - ม | - ร - ม | - ฟ - ช | - - - - | (พ ช) - - | - - - - | - - - ล |

กลับต้น

ท่อนที่ ๔

| | | | | | | | |
|---------|---------|---------|---------|---------|-----------|---------|---------|
| - - - - | - - - ล | - - - - | - - - ด | - - - ช | - - - - | - ล - ช | - ฟ - ม |
| - ร - ช | - ร - ช | - ร - ม | - ฟ - ช | - - - ล | - - - ด | - - - - | - - - ร |
| - - - - | - - - ด | - - - ล | - - - ด | - ช - - | - - - - | - ล - ช | - ฟ - ม |
| - ร - ช | - ร - ช | - ร - ม | - ฟ - ช | - - - - | (พ ม) - - | - - - - | - - - ล |

กลับต้น

ผู้เขียนพบว่าบทเพลงร้อยดอก ๔ ท่อนนั้นมีท่วงทำนองสั้นๆ มีรูปแบบที่เฉพาะตัว มีการกลับต้นตามระเบียบวิธีการบรรเลงดนตรีไทย และมีวรรคส่งเพื่อลงจบได้อย่างชัดเจนในช่วงท้ายของบทเพลงด้วยมีเสียงบังคับเพื่อจะกลับต้นหรือส่งให้ผู้เป่าปี่อีกคนที่เป่าคู่กันรับช่วงเป่าได้สะดวกยิ่งขึ้น

ผู้เขียนตระหนักถึงคุณค่าทางศิลปะทางดนตรีของไทยซึ่งมีการสืบทอดมายาวนาน ปี่ฉิ่งและกลองชนะเป็นดนตรีอีกหนึ่งประเภทที่มีลักษณะของการสืบทอดที่ชัดเจนมีระบบระเบียบวิธีการบรรเลงแบบดนตรีราชสำนักของไทยควรค่าที่จะเผยแพร่และทำนุบำรุงรักษาไว้ให้อยู่คู่ประเทศไทยสืบไปบทความนี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่มีความมุ่งหมายในการสืบทอดรักษามรดกทางดนตรีปี่ฉิ่งกลองชนะให้ผู้สนใจได้ศึกษาต่อไป

บรรณานุกรม

- เจตนา ปฐมรัตน์. เจ้าพนักงานพระราชพิธี. **สัมภาษณ์**. ๒๕ เมษายน ๒๕๕๖.
- นริศรานูวัตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา และ ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. ๒๕๕๒. **เพลง ดนตรี และนาฏศิลป์ จาก สารานุกรมสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานูวัตติวงศ์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ภัทระ คมขำ. ๒๕๔๗. **ปี่ชวาในงานพระราชพิธี**. วิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. ๒๕๔๕. **สารานุกรมศัพท์ดนตรีไทย ภาคคีตะ-ดุริยางค์**. กรุงเทพมหานคร: สหมิตรพรินต์ติ้ง.
- สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. ๒๕๒๑. **เหตุใดข้าพเจ้าจึงชอบดนตรีไทย** **เฉลิมพระเกียรติและรวมพระราชนิพนธ์ (พ.ศ. ๒๕๑๐ - ๒๕๒๐)**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.